

Piotr Roman Gryziec OFMConv.

Formuła konsekracji eucharystycznej – zapowiedź czy anamneza?

Od wieków Kościół katolicki celebrytuje Eucharystię jako pamiątkę ostatniej wieczerzy, a jednocześnie ofiary złożonej na krzyżu przez Jezusa. Podstawą tego aktu liturgicznego są słowa Jezusa zapisane przez św. Pawła (1 Kor 11, 24. 25) oraz przez św. Łukasza (Łk 22, 19c): „To czyńcie na moją pamiątkę” (τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν). Ten nakaz, który zdaniem niektórych egzegetów pochodzi z tzw. tradycji antiocheńskiej¹, stał się podstawą do wytworzenia się liturgii, która miała za zadanie uobecniać wydarzenia paschalne². Zaimek wskazujący „to” (τοῦτο) według powszechnej interpretacji teologicznej dotyczy zarówno gestów zapisanych w przekazach nowotestamentowych, jak i słów wypowiedzianych przez Jezusa nad chlebem i nad kielichem. Słowa te według utrwalonej i uprawomocnionej od wieków rzymskiej formuły liturgicznej brzmią: „Hoc est enim corpus meum, quod pro vobis tradetur” oraz: „Hic est enim calix sanguinis mei novi et aeterni testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum”³.

Powyższe formuły są **adaptacją** słów, jakie zostały przekazane Kościołowi przez autorów natchnionych. Przede wszystkim takiej wersji, jaka występuje w *Mszale rzymskiej*, nie spotkamy w żadnym świadectwie Nowego Testamentu. Każdy autor biblijny podaje inną wersję słów Jezusa, jednak żadna z tych

---

¹ Oprócz tradycji antiocheńskiej zwanej także hellenistyczną lub Pawłową przekazy NT zawierają także tradycję palestyńską, inaczej Piotrową, reprezentowaną przez Ewangelie Marka i Mateusza – por. A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, Kraków 1997, s. 106. H. SCHÜRMANN, *Słowa Jezusa przy Ostatniej Wieczerzy*, „Concilium. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-10 (1968), Poznań-Warszawa 1969, s. 592, p. 13, twierdzi, że to właśnie czynności relacjonowane przez Pawła wykazują charakterystyczne znamiona pochodzenia palestyńskiego.

² Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 1353: „W opisie ustanowienia Eucharystii moc słów i działania Chrystusa oraz moc Ducha Świętego sprawia, że pod postaciami chleba i wina uobecnia się sakramentalnie Ciało i Krew Chrystusa, Jego ofiara złożona na krzyżu raz na zawsze”.

³ Taka forma została zachowana także w najnowszej wersji *Missale romanum* promulgowanego w roku 2000.

wersji nie odpowiada dokładnie wersji zastosowanej w liturgii⁴. Skoro jednak pewne istotne elementy formuły konsekuracyjnej występują w każdym z nowotestamentowych przekazów, należy je odnieść do samego Jezusa. Słowa wypowiediane nad chlebem podczas mszy świętej najbardziej przypominają wersję zapisaną w Ewangelii Łukasza, która brzmi w przekładzie *Nowej Wulgaty*⁵: „Hoc est corpus meum quod pro vobis datur” (Łk 22, 19b).

Różnica pomiędzy tekstem biblijnym a zatwierdzonym tekstem liturgicznym nie jest li tylko kosmetyczna. Pomijając fakt użycia innego czasownika (zamiana „dare” na „tradere”), zwróćmy uwagę, że w łacińskim tekście biblijnym (zgodnie zresztą z greckim oryginałem) został użyty czas *praesens*, natomiast w tekście liturgii rzymskiej *futurum*. Do tego zagadnienia powrócimy w dalszej części artykułu, teraz chcieliśmy zasygnalizować tylko tę różnicę, ponieważ ma ona doniosłe konsekwencje dla teologii Eucharystii.

Formuła konsekuracyjna wypowiediana nad kielichem zrehabilitowana została na bazie przekazu św. Mateusza i uzupełniona w oparciu o przekaz Łukasza. Wersja Mateuszowa w tekście łacińskim *Nowej Wulgaty* brzmi: „Hic est enim sanguis meus novi testamenti qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum” (Mt 26, 28)⁶.

Od Łukasza pochodzą dodatki „calix” oraz „pro vobis”⁷. Najistotniejszą różnicą w stosunku do tekstu biblijnego jest, podobnie jak w pierwszym przypadku, zmiana czasu czasownika „effundere” z *praesens* na *futurum*. Do tej pory nie odnosiłem się do tekstu greckiego, lecz do tekstu *Nowej Wulgaty* z tej prostej przyczyny, że właśnie ten tekst został oficjalnie usankcjonowany przez Stolicę Apostolską jako podstawa dla wszelkich ksiąg liturgicznych (sic!).

Wydawać by się mogło, że zmiana czasu *praesens* na *futurum* wyraża lepiej historyczny kontekst wydarzeń, jakie miały miejsce podczas ostatniej wieczerzy. W chwili, w której Jezus wypowiadał słowa konsekracji, Jego Ciało jeszcze nie było „wydane”, a Krew nie była jeszcze „przelana”. W czasie uczty paschalnej Jezus zapowiedział to, co miało się stać niebawem na Kalwarii⁸. Tak rzecz może być widziana z historycznego punktu widzenia. Jednak w Eucharystii nie chodzi o „historię”, tzn. o przytoczenie słów i wydarzeń, jakie miały miejsce, lecz o „anamnezę”. Misterium

⁴ Trzeba jednak zaznaczyć, że cztery opowiadania zawarte w NT są już liturgiczną adaptacją słów i czynów Jezusa z ostatniej wieczerzy, stąd trudność uzgodnienia ich oryginalnego brzmienia – por. J. E. KILMARTIN, *Ostatnia Wieczerza i najwcześniejsze ofiary eucharystyczne*, „Concilium. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 1-10 (1968), Poznań-Warszawa 1969, s. 562.

⁵ *Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum editio, Sacros. Oecum. Concilii Vaticani II ratione habita, iussu Pauli PP. VI recognita, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgata*, Romae 1979.

⁶ Cytat za: *Novum Testamentum latine*, ed. K. Aland et B. Aland, Stuttgart 1992.

⁷ Dodatek „et aeterni” jest uprawomocniony na podstawie Hbr 7, 25-27; 10, 10. 14.

⁸ Por. J. DROZD, *Ostatnia Wieczerza nową Paschą*, Katowice 1977, s. 158n.

zbawienia to nie tylko historia, ale i terażniejszość. Jezus nie powiedział apostołom: „Opowiadajcie, co miało teraz miejsce”, lecz: „Czyńcie to jako anamnezę”. Anamneza (gr. ἀνάμνησις; hebr. זִכְרֹן *zikkârôn*) była ideą dobrze znaną w kulcie Starego Testamentu, dlatego apostołowie musieli właściwie zrozumieć słowa Jezusa⁹. Zaczniemy zatem od przybliżenia rozumienia anamnezy, jaka ma miejsce podczas Eucharystii.

Istota anamnezy eucharystycznej

Aby jaśniej ukazać problem, który będzie przedmiotem dalszych rozważań, musimy zdefiniować pojęcie „anamneza”. Anamnezę w rozumieniu teologicznym określa się jako „uroczyste uobecnienie jakiegoś historycznego wydarzenia zbawczego, aby mogło ono zawładnąć sytuacją uczestnika uroczystości. Zakłada się zatem, że chodzi o wydarzenie historyczne jednorazowe, które zachowując tę jednorazowość jest zarazem terażniejszością, i że człowiek sam w swoim własnym czasie może uobecnić terażniejszość owego wydarzenia”¹⁰. Anamneza skupia w sobie potrójną funkcję:

- a. wspomnianie faktu, jaki zaistniał w przeszłości,
- b. uobecnienie tego faktu w terażniejszości,
- c. ukierunkowanie na przyszłość eschatologiczną¹¹.

Uobecnionym wydarzeniem w przypadku Eucharystii jest nie tylko uczta paschalna, ale także i przede wszystkim śmierć na krzyżu, dlatego w Eucharystii te dwa wydarzenia nakładają się na siebie i są przeżywane równocześnie. W nakazie: „To czyńcie na moją pamiętkę” (1 Kor 11, 25) termin ἀνάμνησις umieszczony został na końcu frazy, na pozycji emfaticznej¹². Po takim wyeksponowaniu terminu zostaje wyjaśniona jego treść w kolejnym zdaniu połączonym z poprzednim spójnikiem „bowiem” (γάρ): „Ilećroć bowiem spożywacie ten chleb i pijecie kielich¹³, śmierć Pana głosicie (καταγγέλλετε) aż przyjdzie” (1 Kor 11, 26). Bezpośredni związek tego wyjaśnienia ze słowami: „To czyńcie na moją pamiętkę” został wyakcentowany w liturgii eucharystycznej w słowach drugiej aklamacji po przeistoczeniu: „Ile razy ten chleb spożywamy i pijemy z tego kielicha, głosimy śmierć Twoją Panie, oczekując Twego przyjścia w chwale”. Czasow-

⁹ Więcej na temat anamnezy w ST pisze A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, dz. cyt., s. 111-114.

¹⁰ K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Mały słownik teologiczny*, przeł. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1987, s. 10.

¹¹ Por. R. GOCZOŁ, *Anamneza*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, t. 1, Lublin 1973, s. 511.

¹² Por. A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, dz. cyt., s. 116.

¹³ Metonimia, w której słowo kielich zastępuje jego zawartość.

nik καταγγέλλω w Nowym Testamencie¹⁴ ma zawsze sens sakralny. Określa on uroczystą proklamację samego Jezusa, zwłaszcza zmartwychwstałego Pana, zawierającą w sobie dramatyczno-eschatologiczny wymiar zbawczego orędzia¹⁵. Tego rodzaju „głoszenie” przekazuje słuchaczom zbawcze owoce wydarzenia, które jest treścią orędzia. Poprzez wspólnotę zebranego Kościoła działa sam Bóg, który sprawia, że jednorazowe wydarzenie wywołuje ciągle nowe skutki¹⁶. Zaś zbawcze owoce nie są możliwe, dopóki nie nastąpi śmierć Jezusa. Dlatego po momencie uobecnienia śmierci Jezusa, której zbawcza moc zostaje dopełniona przez zmartwychwstanie, celebrans wypowiada słowa: „Wspominając (tj. „czyniąc anamnezę”) śmierć i zmartwychwstanie Twojego Syna, ofiarujemy Tobie, Boże Ojcze, Chleb życia i kielich zbawienia...” (druga modlitwa eucharystyczna).

Św. Paweł pisząc z perspektywy dokonanych wydarzeń paschalnych, niewątpliwie rozumiał, że już w momencie spożywania chleb i wino są Ciałem wydanym i Krwią Chrystusa przelaną za nas (por. 1 Kor 11, 26). Taka sama musiała być również intencja Jezusa ustanawiającego Eucharystię. „Pawłowi zawdzięczamy swoistą eksplicytację intencji samego Jezusa, a zarazem cenne połączenie krwawej zertwy Wielkiego Piątku z Eucharystią Wielkiego Czwartku”¹⁷. A zatem anamneza, jaką nakazał sprawować uczniom Jezus podczas Ostatniej Wieczerzy, zapowiadając swoją bliską śmierć, ma być liturgicznym uobecnieniem Jego ofiary. Nowa Pascha, jaką jest Eucharystia, jest „pamiętką” już pełnego odkupienia¹⁸. Jan Paweł II przypomina tę prawdę, pisząc w swojej encyklice *Ecclesia de Eucharistia*, że Eucharystia „zawiera niezatarty zapis męki i śmierci Pana. Nie jest tylko przywołaniem tego wydarzenia, lecz jego sakramentalnym uobecnieniem. Jest ofiarą Krzyża, która trwa na wieki” (nr 11). Jeszcze wyraźniej obecność ofiary Chrystusa w momencie przeistoczenia wyraża następny punkt encykliki, gdzie papież pisze, że Zbawiciel ustanawiając Eucharystię „nie potwierdził jedynie, że to, co im [apostołom] dawał do jedzenia i picia, było Jego Ciałem i Jego Krwią, lecz jasno wyraził, że ma to wartość ofiarniczą, czyniąc obecną w sposób sakramentalny swoją ofiarę, która niedługo potem miała dokonać się na krzyżu dla zbawienia wszystkich” (nr 12).

Jak pisze J. E. Kilmartin, „przez chleb i wino, które są teraz ciałem i krwią, Jezus przekazuje uczniom [...] udział w błogosławieństwie wypływającym

¹⁴ Występuje tylko w Dz (11 razy) i w pismach Pawłowych (7 razy).

¹⁵ Por. J. SCHNIEWIND, καταγγέλλω, [w:] *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, hrsg. von G. Kittel, t. 1, Stuttgart 1957, s. 69-71.

¹⁶ Por. J. DROZD, *Ostatnia Wieczerza*, dz. cyt., s. 169.

¹⁷ A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, dz. cyt., s. 116.

¹⁸ Por. tamże, s. 114.

z „wydanego ciała” i „wylanej krwi”, a tym błogosławieństwem jest uwolnienie z władzy grzechu i nawiązanie nowego przymierza z Bogiem.”¹⁹

Słowa wypowiedziane nad chlebem

W Nowym Testamencie spotykamy cztery przekazy słów wypowiedzianych przez Jezusa nad chlebem. Stanowią one wczesnochrześcijańską liturgiczną adaptację tych słów²⁰ ukształtowaną w postaci dwóch odrębnych tradycji. Najstarszym dokumentem, który zawiera przekaz ustanowienia Eucharystii, jest Pierwszy List do Koryntian. Z tej samej tradycji, co Paweł, korzystał także Łukasz. Marek, a za nim Mateusz odzwierciedlają inną tradycję:

Mk 14, 22: Λάβετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου („Bierzcie, to jest ciało moje”);

Mt 26, 26: Λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου („Bierzcie, jedzcie, to jest ciało moje”).

Przytoczone świadectwa nie zawierają wzmianki o „wydaniu”. Jedynym czasownikiem, jaki występuje w formule, jest czasownik ἐστίν użyty w czasie teraźniejszym. Taka forma przekazu nie ma żadnego bezpośredniego odniesienia do ofiary, wyraża jedynie fakt przeistoczenia chleba w Ciało Chrystusa. Jednak łatwo wytłumaczyć ten brak dookreślenia wskazującego na czynność ofiarniczą faktem połączenia ze sobą dwóch czynności oraz dwóch wypowiedzi związanych z chlebem i z kielichem w procesie kształtowania się liturgii pierwotnego Kościoła²¹. W trakcie wieczerzy paschalnej te dwie czynności były od siebie oddzielone w czasie: chleb łamano na początku uczy, natomiast „kielich błogosławieństwa” był podawany na jej zakończenie. Marek wykorzystał wczesną tradycję liturgiczną, która te dwa momenty już połączyła razem.

Inaczej przedstawia się wersja Pawłowo-Łukaszowa, która zawiera istotne dopowiedzenie:

1 Kor 11, 24: Τοῦτό μου ἐστιν τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν („To jest moje ciało za was”);

Łk 22, 19: Τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον („To jest ciało moje za was [wy]dane”)²².

¹⁹ J. E. KILMARTIN, *Ostatnia Wieczerza i najwcześniejsze ofiary*, art. cyt., s. 565.

²⁰ Por. H. SCHÜRMAN, *Słowa Jezusa*, dz. cyt., s. 590.

²¹ Por. J. JEREMIAS, *Die Abendmahlworte Jesu*, Göttingen 1966, s. 20-23; H. SCHÜRMAN, *Słowa Jezusa*, dz. cyt., s. 591.

²² Czasownik δίδωμι, który tłumaczy się zazwyczaj jako „dawać”, w Iz 53, 10 występuje w znaczeniu ofiarniczo-ekspiacyjnym, co jest dowodem na bardzo wczesne łączenie ofiary Jezusa z wypełnieniem proroctwa o Słudze Jahwe – por. A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, dz. cyt., s. 107.

Taka wersja jest zrozumiała w sytuacji, kiedy obydwie czynności są od siebie oddalone w czasie. Dystans czasowy wymagał wypowiedzenia takich słów, które wyjaśniałyby precyzyjnie dokonany gest. Dlatego należy słusznie przypuszczać²³, że zapis Łukaszowo-Pawłowy jest starszy od tradycji Markowo-Mateuszowej, ponieważ odzwierciedla sytuację pierwotną – przed połączeniem obydwu formuł w jedną całość. Potwierdza to także fakt, że zarówno Łukasz, jak i Paweł zachowali w swych przekazach okolicznik czasu: „po wieczery” (μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι). Wersje Marka i Mateusza starają się natomiast zharmonizować brzmienie słów nad chlebem i kielichem, traktując je jako paralelnie wypowiedziane zdania. H. Schürmann uważa, że Łukaszowa relacja jest oparta na najstarszej tradycji, którą także Paweł przejął i zmodyfikował²⁴. Nie będę tutaj eksplikował tych modyfikacji, ponieważ nie wnoszą one istotnej zmiany w stosunku do rozpatrywanego zagadnienia.

Przyjmując wersję Łukaszową jako najbliższą oryginalnym słowom Jezusa, musimy mieć na uwadze, że Jezus wypowiedział je nie w języku greckim, lecz aramejskim. Jest to istotne ze względu na fakt, że wielu komentatorów, analizując użyty przez Łukasza imiesłów czasu teraźniejszego διδόμενον, zaznacza, że w języku greckim imiesłów czasu teraźniejszego (*praesens*) odnosi się zazwyczaj do czynności aktualnie wykonywanej, ale może także oznaczać czynność, która będzie wykonana w niedalekiej przyszłości²⁵. Stąd wzięło się popularne w przekładach Nowego Testamentu na języki współczesne stwierdzenie: „które za was będzie wydane”²⁶. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że słowa te zostały wypowiedziane przez Jezusa po aramejsku, powyższe tłumaczenie traci na wartości. Należy przypuszczać, że Jezus w formule konsekracyjnej użył także imiesłowu, jednak w języku aramejskim (podobnie jak w hebrajskim) nie zachodzi dwuznaczność analogiczna do wyżej wspomnianej. Język aramejski (jak i hebrajski) nie rozróżnia czasów, tak jak język grecki, natomiast imiesłów posiada stronę czynną lub bierną i spełnia zazwyczaj rolę przymiotnika. Dlatego można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że imiesłów ten w połączeniu z rzeczownikiem „ciało” tworzył syntagmę „ciało wydane”. Starotestamentowi prorocy posługiwali się czasem formą dokonaną czasownika (tzw. *perfectum propheticum*)

---

²³ Za H. SCHÜRMANEM, *Słowa Jezusa*, dz. cyt., s. 592.

²⁴ Dowody przedstawia autor w pracy *Die Einsetzungsbericht Lk 22, 19-20* (NeutestAb XX, 4), Münster 1955, s. 17-81; por. J. KUDASIEWICZ, *Teksty ustanowienia Eucharystii*, [w:] *Biblia o Eucharystii*, red. S. Szymik, Lublin 1997, s. 65.

²⁵ Por. J. DROZD, *Ostatnia Wieczerza*, dz. cyt., s. 158; R. BARTNICKI, *Eucharystia w Bożym planie zbawienia*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1 (1997), 15. H. WITCZYK, *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata*, Lublin 2003, s. 255, zwraca przy tej okazji uwagę na fakt, że imiesłów czasu przyszłego niemal zanikł w grece Nowego Testamentu.

²⁶ Tak m.in. *Biblia Tysiąclecia*, *Biblia Poznańska*, polski przekład ekumeniczny NT.

przepowiadając przyszłe wydarzenia²⁷. Jezus, działając w nurcie tradycji prorockiej, mógł użyć takiego wyrażenia, ponieważ podczas ostatniej wieczerzy proroczo zapowiedział swoją śmierć, która dla Niego w momencie wypowiedzania tych słów była faktem całkowicie pewnym.

Dodatkowym argumentem za „teraźniejszym” rozumieniem imiesłowu „wydane” jest – paradoksalnie – jego brak w formule z 1 Kor 11, 25. Słowa Jezusa w przekazie Pawłowym brzmią: Τοῦτό μου ἐστίν τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν („To jest moje Ciało za was”). Taka wersja formuły nie ma żadnego odniesienia do przyszłości. Według Pawła już sam przyimek ὑπὲρ nadaje „pamiętce” charakter ekspiacyjny²⁸, natomiast Ciało Jezusa otrzymuje moc ekspiacji dopiero po śmierci, dlatego „pamiętka” musi obejmować także fakt śmierci. Nie można zatem mówić o anamnezie eucharystycznej bez dopełnionej ofiary Krzyża. J. E. Kilmartin wskazuje na istotne rozróżnienie: można mówić o sakramentalnej obecności Jezusa w czasie ostatniej wieczerzy pod postaciami chleba i wina, których spożywanie było udziałem w owocach zbawienia „przez antycypację”, ale „nie możemy mieszać pojęcia takiej sakramentalnej obecności z inną, która nastąpiła po zmartwychwstaniu, gdy Pan chwalebny, nie ograniczony czasem i przestrzenią przychodzi pod postacią chleba i wina”²⁹.

Słowa wypowiedziane nad kielichem

W przypadku słów wypowiedzianych nad kielichem obydwie tradycje zgodnie przytaczają wzmiankę o przelanej krwi i jej związku z przymierzem. Wyjątek stanowi relacja Pawłowa, która pomija imiesłów ἐκχυνόμενον, podobnie zresztą jak διδόμενον w formule wypowiedzianej nad chlebem. Cztery wersje podają według przypuszczalnej chronologii ewolucji tej formuły³⁰:

Łk 22, 20: Τοῦτο τὸ ποτήριον ἢ καινῆ διαθήκης ἐν τῷ αἵματι μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον;

1 Kor 11, 25: Τοῦτο τὸ ποτήριον ἢ καινῆ διαθήκης ἐστίν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι;

Mk 14, 24: Τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ ἐκχυνόμενον ὑπὲρ πολλῶν;

---

²⁷ Por. P. JOÜON, T. MURAOKA, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Roma 1991, § 112h (Subsidia Biblica, 14).

²⁸ Szeroko na temat przyimka ὑπὲρ pisze H. WITCZYK, *Pascha Jezusa*, dz. cyt., s. 256-265.

²⁹ J. E. KILMARTIN, *Ostatnia Wieczerza i najwcześniejsze ofiary*, art. cyt., s. 565.

³⁰ Omawiając formułę nad chlebem, zaznaczyłem, że wersja Łukaszcza zachowuje najlepiej pierwotną tradycję.

Mt 26, 28: τοῦτο γάρ ἐστίν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

W obecnym opracowaniu nie będę zajmował się różnicami, jakie występują pomiędzy poszczególnymi zapisami. Na ten temat istnieje obfita literatura, która je obszernie interpretuje. Skoncentruję się jedynie na imiesłowie ἐκχυννόμενον, który występuje zarówno w wersji najstarszej, jak i najmłodszej. Sama wzmianka o krwi jest wystarczająca do wskazania na kontekst przymierza (τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης), jednak Jezus chciał podkreślić także wymiar ekspiacyjno-ofiarniczy swojej Krwi. Czasownik ἐκχέω (forma oboczna: ἐκχύννω) występuje w Septuagincie w kontekście ofiarniczym (por. Kpł 4, 7. 18. 25. 30. 34; 8, 15; 9, 9). Krew wylana na ołtarz jest istotnym czynnikiem zadośćuczynienia, zwłaszcza w corocznym rytuale Dnia Przebłagania. Według Hbr 9, 22 „bez rozlania krwi (αἵματεκχυσία) nie ma odpuszczenia grzechów”, a przecież – jak zaświadcza zapis Mateuszowy – Jezus ofiarował siebie „na odpuszczenie grzechów” (Mt 26, 28c). „Znane równanie biblijne „krew = życie” (Kpł 17, 11. 14) – pisze A. Jankowski – stanowi tu podtekst uzasadniający identyczność: Chrystus jest Nowym Przymierzem dzięki pełni ofiary z własnego życia”³¹.

Gdyby imiesłów czasu łańcuchowego interpretować w znaczeniu przyszłym, jak to czynią niektórzy egzegeci, sytuacja byłaby niespójna, ponieważ w mentalności żydowskiej już sam fakt oddzielenia krwi od ciała był synonimem śmierci, zgodnie z przekonaniem, że krew jest siedliskiem życia (por. Kpł 17, 11). A zatem nie może istnieć krew jako „oddzielona” od ciała przed śmiercią ofiary. Mówiąc „To jest moja Krew”, Jezus zakłada fakt jej przelania, antycypując za pomocą słów przyszłe wydarzenie, co nie było czymś wyjątkowym w przypadku słów wypowiedzianych w biblijnych prorocत्वach. Zresztą jest oczywiste, że krew w kielichu jest odpowiednikiem krwi baranka paschalnego, skoro Paweł stwierdza, że „Chrystus został złożony w ofierze jako nasza Pascha” (1 Kor 5, 7b). W opisach ostatniej wieczerzy brak jest wzmianki o baranku, co wskazuje, że baranka paschalnego zastąpił łamany chleb i wino w kielichu. Wszystkie przytoczone wyżej racje, a także sposób konstrukcji wypowiedzi, w której czasownikiem podstawowym jest czasownik „**jest**” (ἐστίν), wskazują na to, że Jezus chciał, aby rozumiano, że wino w kielichu **jest** krwią wylaną na odpuszczenie grzechów. W żadnej wersji słów konsekuracyjnych nie występuje zaimek względny „która”, co dawałoby podstawę do wprowadzenia zdania podrzędnego: „która za was będzie wylana”. Jedyne orzeczenie wyrażone jest czasownikiem ἐστίν, natomiast towarzyszący mu imiesłów stanowi jedynie dookreślenie przymiotnikowe rzeczownika „krew” (istot-

³¹ A. JANKOWSKI, *Biblijna teologia przymierza*, dz. cyt., s. 134.

nym szczegółem jest, że τὸ ἐκχυννόμενον występuje z rodzajnikiem, tak jak przymiotnik określający rzeczownik).

Konkluzja

Podsumowując przedstawione rozważania, należy stwierdzić, że większość tłumaczeń współczesnych oddaje tekst formuł wypowiedzianych podczas ostatniej wieczerzy, traktując je jako zwykłą zapowiedź mających nastąpić wkrótce wydarzeń. Takie tłumaczenia zostały również wykorzystane w tekstach liturgicznych³² do sprawowania Eucharystii. Tymczasem, jak to wskazują gruntowne badania egzegetyczne³³, wyraźną intencją Jezusa było uczynienie z wypowiedzianych słów anamnezy własnej zbawczej śmierci i w takim sensie były one ustanowieniem Nowego Przymierza, które zgodnie z tradycją religijną Izraela wymagało przypiętowania krwią³⁴.

H. Witczyk zauważa³⁵, że w odniesieniu do słów wypowiedzianych przez Jezusa w wieczerziku zachodzi podwójny kontekst znaczeniowy. Pierwszy to kontekst ustanowienia Eucharystii, w którym obydwie czynności dokonują się „teraz”, tak więc imiesłowy opisują rzeczywistość dokonującą się w momencie wypowiedzania. Drugi kontekst stanowi historyczny moment samoofiarowania się Jezusa na krzyżu. Odniesione do tego momentu słowa opisują akt samoofiarowania się Jezusa jako sytuację, która zaistnieje w niedalekiej przyszłości, ale już jest proroczno uobecniata. Inna sytuacja zachodzi, kiedy rozpatrujemy imiesłowy διδόμενον i ἐκχυννόμενον jako elementy liturgii Eucharystii sprawowanej jako „pamiętka” (ἀνάμνησις) we wspólnocie pierwotnego Kościoła. Sakrament Ciała i Krwi sprawowany przez Kościół jest pamiętką, czyli rzeczywistym uobecnieniem śmierci Chrystusa na Kalwarii jako eschatologicznej ofiary ekspiacyjnej³⁶. „Imiesłowy te – na mocy polecenia Jezusa: «To czyńcie na moją pamiętkę» – wypowiedzane w czasie Kościoła, opisują ten sam istotny związek między samoofiarowaniem się Jezusa w swoim Ciele i Krwi «teraz» (w Kościele), a Jego samoofiarowaniem się w przeszłości, na Kalwarii, taki sam jak związek między Ofiarą uobecnianą przez samego Jezusa w czasie Ostatniej Wieczerzy a Ofiarą na krzyżu”³⁷.

³² Zarówno w tekście łacińskim, jak i większości języków europejskich. Istnieją wyjątki, które będą wspomniane w dalszej części podsumowania.

³³ Przede wszystkim cytowana kilkakrotnie obszerna monografia H. WITCZYKA, *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata*, Lublin 2003.

³⁴ Por. Hbr 9, 11-22.

³⁵ H. WITCZYK, *Pascha Jezusa*, dz. cyt., 255.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

Jeżeli zatem „Eucharystia, aktualizując zbawienie dokonane przez Chrystusa, wprowadza uczestników w dzieło zbawcze dokonane raz dla wszystkich ludzi wszystkich czasów”³⁸, to wydaje się słusznym, aby tę ponadczasowość i zarazem aktualność ofiary Jezusa wyrazić – zgodnie zresztą z przekazem Nowego Testamentu – czasem teraźniejszym, tym bardziej że i tak pierwsza fraza wypowiedziana przez Jezusa zawiera czasownik „jest” (ἔστιν) właśnie w tym czasie. Pozostaje do rozstrzygnięcia jeszcze jedna kwestia natury morfologicznej: omawiane imiesłowy reprezentują stronę medio-pasywną czasu *praesens*. Wierne ich tłumaczenie dopuszczałoby zatem dwie możliwości: „wydawane” lub „wydające się” (ciało) oraz „wylewana” lub „wylewająca się” (krew)³⁹. Takiego rozróżnienia nie spotkamy jednak w językach semickich; ponadto odniesienie się do mentalności semickiej Jezusa każe widzieć w wypowiedziach słowach ich niezawodną skuteczność. Czas *praesens* w języku greckim może wyrażać czynność trwającą lub ciągle powtarzaną. Użycie w tłumaczeniu formy niedokonanej czasownika („wydawane”, „wylewana”) mogłoby sugerować powtarzalność ofiary Jezusa, a ta przecież została złożona jeden raz na zawsze (por. Hbr 9, 2; 10, 14). Aby nie suponować powtarzalności i zarazem oddać teologiczny sens ofiary Chrystusa, najlepiej użyć formy dokonanej (wszak ofiara się dokonała raz na zawsze) imiesłowu biernego w połączeniu z czasownikiem w czasie teraźniejszym „jest”.

Postulatem wynikającym z przedstawionych rozważań – nie tylko egzegetycznym, ale i teologicznym, a przede wszystkim liturgicznym – jest wprowadzenie do formuł eucharystycznych tłumaczeń: „Ciało wydane” zamiast „Ciało, które będzie wydane” oraz „Krew wylana” w miejsce „Krwii, która będzie wylana”⁴⁰. Zarówno biblijny, jak i liturgiczny zapis słów Jezusa jest bowiem anamnezą dokonanej zbawczej Ofiary, a nie tylko zapowiedzią wydarzeń Kalwarii.

Kraków

PIOTR GRYZIEC OFMConv.

---

³⁸ J. KUDASIEWICZ, *Teksty ustanowienia Eucharystii*, art. cyt., 75.

³⁹ Określenia „krew wylewana” użył w swoim tłumaczeniu Mt 26, 28 i Mk 14, 24 R. POPOWSKI, *Nowy Testament. Przekład na Wieki Jubileusz Roku 2000*, Warszawa 2000; inaczej w Łk 22, 20: „kielich, który się za was wylewa”, choć w tekście oryginalnym wszystkie wersje zawierają identyczną formę. Niekonsekwencje w tłumaczeniu występują także w najnowszym przekładzie polskim *Nowy Testament i Psalmi*, wydawnictwo św. Paweł, Częstochowa 2005, według którego ciało „jest wydane”, natomiast krew „jest wylewana” (Mt 26, 28; Łk 22, 20) lub „wylewa się” (Mk 14, 24). Strona zwrotna czasu teraźniejszego została zastosowana m.in. w mszale w języku słowackim oraz w rosyjskim i białoruskim.

⁴⁰ W tym miejscu warto zacytować zdanie znajdujące się w liście Episkopatu Polski na Rok Eucharystyczny *Eucharystia źródłem i szczytem życia i misji Kościoła* z 22 X 2004: „Właśnie podczas tej wieczerzy Jezus dając uczniom chleb i wino, mówi *To jest Ciało moje za was wydane i to jest Krew moja za was przelana*”.

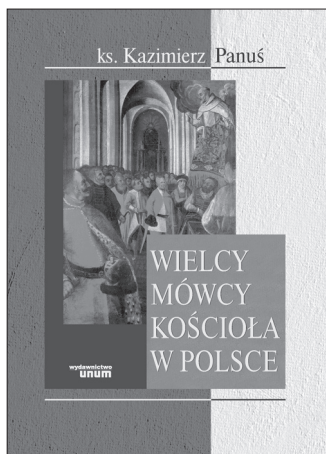
Sommario

La formula di consacrazione eucaristica – preannunziatura o anamnesi?

L'articolo presente tratta della traduzione delle parole di consacrazione eucaristica. Nel *Missale romanum* latino hanno usato il tempo futuro: “tradetur” (riguardo al Corpo) ed “effundetur” (riguardo al Sangue), mentre nel testo greco del Nuovo Testamento si trovano i due participi: διδόμενον (Lc 22, 19) ed ἐκχυννόμενον (Mc 14, 24; Mt 26, 28; Lc 22, 10), i quali sono le forme del presente, perciò la *Nuova Vulgata* li traduce: “datur” ed “effunditur” (“funditur”). Il *participium praesentis* nel greco *koine* fu usato infatti anche nel senso futuro, esprimendo il fatto del futuro prossimo, però nel nostro caso le parole di Gesù non intendono informare sul futuro, ma assumono il carattere di un'anamnesi liturgica, attualizzando il sacrificio del Calvario (cfr. 1 Cor 11, 26: “annunciate la morte del Signore”), senza il quale il Corpo e il Sangue di Cristo non avrebbe il valore d'espiazione salvifica.

Il postulato che risulta dalla dimostrazione esposta nell'articolo è applicare nei testi liturgici eucaristici i sintagmi: “il Corpo offerto” al posto di “il Corpo che sarà offerto” e “il Sangue versato” al posto di “il Sangue che sarà versato” (parimenti al missale nella lingua italiana). Le parole di Gesù scritte nel Nuovo Testamento sono infatti un'anamnesi del sacrificio salvifico, non soltanto una preannunziatura dei prossimi eventi.

NOWOŚĆ!

ks. Kazimierz Panuś

Wielcy mówcy Kościoła w Polsce

488 stron · format 16,5 × 23,5 mm
oprawa twarda · cena **32 zł**

Podjmując lekturę tej książki czytelnik zanurza się w fascynującej przygodzie ukazującej stopniowe rozrastanie się ewangelii Chrystusowej i jej zakorzenianie na polskiej ziemi poprzez posługę głoszenia słowa Bożego. W uroczystym pochodzie przesuwają się sylwetki mistrzów polskiej ambony, poczynając od pierwszych kaznodziejskich dzieł **Peregryna z Opoła** OP i ks. **Stanisława ze Skarbimierza**, poprzez wspaniały

rozwój wymowy w XVI i XVII wieku, czego doskonałą ilustracją jest kaznodziejstwo ks. **Stanisława Sokołowskiego**, **Piotra Skargi** SI, **Fabiana Birkowskiego** OP, **Tomasza Młodzianowskiego** SI, **Andrzeja Kochanowskiego** OCD i **Franciszka Rychłowskiego** OFM, poprzez kaznodziejów XVIII- i XIX-wiecznych takich, jak: **Samuel Wysocki** SchP, **Sebastian Lachowski** SI, bp **Franciszek Karpowicz**, abp **Jan Paweł Woronicz**, **Karol Antoniewicz** SI, **Hieronim Kajsiwicz** CR, św. bp **Józef Sebastian Pelczar** i ks. **Władysław Chotkowski**, aż po wielkich XX-wiecznych mistrzów polskiej ambony, wpięrow z okresu międzywojennego, jak abp **Antoni Szlagowski** i abp **Józef Teodorowicz**, a potem z drugiej połowy XX wieku. W tej grupie spotkać można kapłanów takich, jak: **Tadeusz Olszański** CM, ks. **Jan Zieja** i ks. **Julian Michalec** oraz wielkich pasterzy narodu polskiego takich, jak: bp **Jan Pietraszko**, abp **Jerzy Ablewicz**, kard. **Stefan Wyszyński**, Prymas Tysiąclecia, a przede wszystkim kard. **Karol Wojtyła** – Ojciec Święty Jan Paweł II. Wszyscy oni przynależą do panteonu narodowego kaznodziejstwa, a ich dokonania są klejnotami pierwszej wielkości w skarbnicy narodowej kultury. Oddając do rąk czytelnika niniejszy tom, autor żywi nadzieję, iż to spojrzenie na 25 wielkich mówców Kościoła w Polsce przyczyni się do głębszego zrozumienia istoty i roli kaznodziejstwa, do jego umiłowania i prowadzenia dalszych nad nim badań. Każde spotkanie z mistrzem polskiej ambony otwiera reprodukcja jego wizerunku lub ilustracja nawiązująca do jego osoby (herb zgromadzenia, kościół, w którym wygłaszał swoje kazania), a wieńczy przytoczony w całości charakterystyczny jego tekst kaznodziejski. Książka ta jest dobrą popularyzacją wiedzy o polskich kaznodziejach, a nie „ciężkim” dziełem naukowym, dlatego też najistotniejsze wskazówki bibliograficzne zamieszczono na końcu publikacji.

Zamówienia

Wydawnictwo UNUM · ul. Kanonicza 3 · 31-002 Kraków
tel. (12) 422 56 90 · e-mail: unum@ptt.net.pl

Koszt przesyłki ponosi wydawnictwo.